

STORY IN PERSIAN LITERATURE FARS EDEBİYATINDA HİKÂYE¹

MİHRÂN EFŞÂRÎ
ÇEV. ÇETİN KASKA

Abstract

A story, whose dictionary meaning is "the verbal or written narration of an event", is a brief narration of actual or possible events to people within the framework of a plan specified in time and place. Story, examples of which have been seen in every age, is one of the most ancient literary genres. There are many stories in verse and prose in Persian literature, as in Turkish and Arabic literature. The subjects of the stories written before the Islamic period in Persian literature were mostly taken from Indian, Greek and Arabic sources. After being introduced to Islamic culture, stories began to be written within this cultural circle in Persian literature. In Persian literature, especially famous Sufis such as Senai, Mawlana, Nizami, Attar and Saadi wanted to educate people religiously and morally by writing stories in verse style. Stories in Persian literature include topics such as moral, religious, mystical, historical events and love adventures. There are also selections made by selecting popular stories from literary, humorous, religious, historical, moral and scientific works in Persian literature. This study consists of the translation of the article "Hikâyet Der Edebiyyat-i Farsi" in the encyclopedia called *Danışname-i Cihan-i İslam*, published in Iran. In this study, the adventure of stories in Persian literature and how Persian poets and writers handle stories are explained in detail.

Keywords: Story, Persian Literature, Persian Stories, Mawlana.

Özet

Sözlük manası "bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması" olarak ifade edilen hikâye, gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi mümkün olayların kişiler, yer ve zaman belirtilerek bir plan çerçevesinde kısaca anlatılmasıdır. Her çağda örnekleri görülen hikâye en kadim edebî türlerden biridir. Türk ve Arap edebiyatlarında olduğu gibi Fars edebiyatında da manzum ve mensur birçok hikâye bulunmaktadır. Fars edebiyatında İslâmî dönem öncesinde yazılan hikâyelerin konuları çoğunlukla Hint, Yunan ve Arap kaynaklarından alınmıştır. İslâmî kültür ile tanışıldıktan sonra Fars edebiyatında bu kültür dairesi içinde hikâyeler kaleme alınmaya başlanmıştır. Fars edebiyatında özellikle Senâî, Mevlânâ, Nizâmî, Attâr ve Sa'dî gibi meşhur mutasavvıflar manzum tarzda hikâyeler yazarak insanları dinî ve ahlakî yönden eğitmek istemişlerdir. Fars edebiyatındaki hikâyeler ahlakî, dinî, tasavvufî, tarihî olaylar ve aşk maceraları gibi konuları ihtiva etmektedir. Fars edebiyatında edebî, mizahî, dinî, tarihî, ahlakî ve ilmî eserlerden beğenilen hikâyeler seçilerek yapılan seçkiler de bulunmaktadır. Bu çalışma İran'da yayımlanan *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm* (Tahran/1388) adlı ansiklopedideki "Hikâyet Der Edebiyyât-i Fârsî" adlı maddenin çevirisinden oluşmaktadır. Söz konusu çalışmada, Fars edebiyatında hikâye anlatıcılığının geçirdiği serüven ile şair ve yazarların hikâyeleri nasıl ele aldıkları detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hikâye, Fars Edebiyatı, Farsça Hikâyeler, Mevlânâ.

Sayı 5, ss., 16-20.

Makale Türü: Çeviri Makale

Geliş Tarihi: 24.02.2024

Kabul Tarihi: 16.05.2024

Değerlendirme: Çift Taraflı Kör Hakemlik

Etik Bildirim: lisaniyatstudies@gmail.com

İntihal Denetimi: Yapıldı. (İntihalnet)

Etik Beyan: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Lisans Bilgisi: Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları dergimize ait olup, CC-BY-NC-ND lisansı ile açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

Issue 5, pp., 16-20.

Article Type: Translation Article

Submitted: 24.02.2024

Accepted: 16.05.2024

Evaluation: Double-Blind Review

Ethics Declaration: lisaniyatstudies@gmail.com

Plagiarism Check: Done. (İntihalnet)

Ethics Statement: This study does not require ethics committee approval, and the data used was obtained through a literature review/published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to throughout the preparation, and all references are cited in the bibliography.

License Information: The copyrights of the studies published in our journal belong to our journal and are published as open access with the CC-BY-NC-ND license.

Atıf Bilgisi / Reference Information:

KASKA, Ç. (2025) Fars Edebiyatında Hikâye,

Lisaniyat Studies Uluslararası Filoloji

Araştırmaları Dergisi, 5, 16-20.

Çetin Kaska

Arş. Gör. Dr.

İstanbul Üniversitesi

cetinkaska@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-1168-5522

¹ Bu makale İran'da yayımlanan *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm* adlı ansiklopedideki "Hikâyet Der Edebiyyât-i Fârsî" (s.718-721, C. 13, Tahran, 1388) adlı maddenin çevirisinden oluşmaktadır. Söz konusu makaleye çevirmen tarafından özet eklenmiştir.

Hikâyenin mastarı hekâdır. Anlamı taklit etmek, söz söylemek ve rivayet etmektir. (Halîl b. Ahmed; Cevherî, “Hekâ” Zeyli) Ancak klasik ve eski Fars edebiyatında az şahıslı, sınırlı mekan ve zamanlı kısa hikâyeler için de bu kavram kullanılmıştır.

Farsça hikâyelerin kaynağı ya Behrâm-i Gûr, Enûşîrevân ve Bozorgmihr hakkındaki eski İran hikâyeleridir ya *Kelîle ve Dimne*, *Tûtînâme*, *Sindbâdnâme* ve diğer birçok hayvan hikâyesinden oluşan Hint hikâyeleridir (Müctebâî, s. 471) ya da Aristo, Sokrat ve İskender hakkındaki eski Yunan hikâyeleridir. Onlardan bir kısmı da kahramanı Hâtem-i Tâî, A’râbî veya Arap halifelerden biri olan Arap edebiyatından alınmıştır. Görünüşe göre Hintçe ve Farsça bir kitabın başı olan *Elf Leyle ve Leyle* ile Kâdı Tenûhî’ya ait olan *el-Ferec Ba’dê’s-şidde* (Tenûhî, Hândân) adlı Arapça hikâyelerden oluşan iki kitap Farsça hikâyeler üzerinde gözle görülür bir tesire sahiptir. İlk eseri Abdullatîf-i Tasûcî, Muhammed Şâh Kâcâr zamanında (1250-1264) ve yine bu eserin bazı hikâyelerini Avfî (ö. 630’dan sonra) *Cevâmîü’l-Hikâyât*’ta tercüme etmiştir. İkinci eseri de Safevî döneminde Hüseyin b. Es’ed-i Dahîstânî Farsça’ya çevirmiştir. Âmiyâne hikâyelerin bir parçası sayılan dev, cin ve periden bahseden *Elf Leyle ve Leyle* (Bknz: *Hezâr ve Yek Şeb*) hikâyelerinin bu makaledeki konumuzla alakası yoktur (Bknz: Edebîyât-ı Âmiyâne).

Fars edebiyatı hikâyeleri ya *Kelîle ve Dimne* ve *Cevâmîü’l-Hikâyât* gibi baştan sona hikâyelerin yer aldığı mecmualarda toplanmış ya da *Târîh-i Beyhakî*, *Kâbûsnâme*, *Çehâr Makâle*, Devletşâh-i Semerkandî’nin *Tezkiretü’s-şua’râ* ve *Tezkiretü’l-Evliyâ* gibi tarihî, didaktik, ahlakî, şehir siyaseti ile ilgili kitaplar ile şairlerin, mutasavvıfların ve zâhitlerin hâllerini beyan eden tezkirelerde nakledilmiştir.

Hikâyeler ya hayvanların insan şaysiyetine büründüğü bütün “Hikâyethâ-yi Hayvânât” gibi sadece hayalidirler (Bknz: *Cânûr/Cânûrşinâsî*, Bahş-i Evvel, Kısmet-i Cim, Der Edebîyyât-i Fârsî) ya tarihî şahsiyetlerin kahraman olduğu tarihî hikâyeler gibi gerçek hikâyelerdir ya da sûfi veya zahidin harkûlade ve inanılmayacak işler yaptığı veya ejderha gibi hayalî varlıklar ile karşı karşıya geldiği sûfi ve zahitlerle ilgili yarı hayalî ve yarı gerçek bazı hikâyelerdir.

Gülistân’daki hikâyelerin çoğu gibi hikâye anlatıcısı çoğu hikâyede amaç veya maksadını kahramanının diliyle tekrar eder. Bazen bu tür hikâyeler olmuş olanı temsil etmektedir. Bu tür hikâyelerin en güzel örnekleri *Kelîle ve Dimne* ve Mevlânâ’nın *Mesnevî-i Ma’nevî*’sinin hikâyeleri içerisinde bulunmaktadır. Bazı hikâyelerde kahramanlardan biri de hikâye anlatan kişinin kendisidir. Sa’dî’nin *Bostân* (Sa’dî, s. 89, 178-180) ve *Gülistân* (Sa’dî, s. 141-42, 162-68) adlı eserlerindeki bazı hikâyeler buna örnek gösterilebilir. Nitekim hikâye söyleyen kişinin kendisini kahramanlardan birisinin yerine koyması, ilk hikâye yazan ve makâme söyleyen (Bknz: Makâme) kimselerden gelen bir gelenektir. Hikâye içinde hikâye Farsça hikâyelerin beyanında revaçta olan bir tarzdır. Örnekleri *Kelîle ve Dimne*, Attâr’ın mesnevileri ve Mevlânâ, *Mesnevî*’sinde yer almaktadır. Büyük ihtimalle bu tarz hikâyeler Hint hikâyeleri ve Sanskrit edebiyatından miras kalmış ve Fars edebiyatına girmiştir (Bknz: Müctebâî, s. 471). Bazı Farsça hikâyeler aslında iki kahramanın hikâye edildiği bir münazaradır. Sa’dî’nin *Bostân*’ındaki Şem’ u Pervâne hikâyesi (Sa’dî, s.114) *Gülistân*’da Sa’dî’nin davacı ile kavga etmesi, (Sa’dî, s. 162-68) Mevlânâ, *Mesnevî*’sinde tevekkül ve gayret hakkında aslan ve avcılar münazara etmesi (Mevlevî, Defter 1, s. 49-53) buna örnektir. Bunun yanı sıra bu tür hikâyeler Arapça makâmede çok fazla bulunmaktadır. O hikâyelerin eski bir örneği hurma ağacı ile keçinin münazarasıdır ve bu eser Orta Farsçayla yazılan *Dıraht-ı Âsûrîg* metninin içerisinde yer almaktadır (Bknz: *Manzûme-i Dıraht-ı Âsûrîg*, 1346).

Fars edebiyatında hayvanlarla ilgili hikâyelerin anlatıldığı iki seçkin eser bulunmaktadır. Bunlardan biri Hint asıllı olan *Kelîle ve Dimne*’dir, diğeri Sa’deddîn-i Verâvînî’nin yazdığı *Merzûbânnâme*’dir. Bu iki kitap Arapça ibare ve kelimelerle işlenmiş, Arapça ve Farsça şiirlerle süslenmiştir. *Kelîle ve Dimne*, Rây ve Brahman’ın söyleşisinin esasıyla ve *Merzûbânnâme*, Melikzâde ve Destûr’un söyleşisinin ana unsuruyla telif edilmiştir. Ayrıca bu iki eserin konularında ve bölümlerinde hayvan hikâyeleri temsili bir şekilde anlatılmıştır. Bu hikâyeler avam ve havas için daha iyi bir yaşam hakkında öğüt ve nasihatler içermektedir. Muhtemelen Fars edebiyatında hayvan hikâyeleri dışındaki ilk hikâye mecmuası Avfî’nin yazdığı *Cevâmîü’l-Hikâyât* ve *Levâmîü’l-Rivâyât*’tır. Müellif bu eseri telif ederken vaaz edenler gibi dinî ve ahlakî nasihatlere dikkat etmiş ve *El-Ferec*

Ba'de's-şidde gibi eserlerden etkilenmiştir. Bu hikâyelerin kahramanları daha çok şahlar, devlet adamları, (2. Kısım, Cilt 2, s. 556, 634-640; 4. Kısım, Cilt 1, s. 44-45, 54-55) peygamberler, (2. Kısım, s. 190-193) sahabeler (2. Kısım, s. 190-193), zahit ve sûfiler (2. Kısım, s. 253-255, 322-327) ile halk tabakasındaki insanlardan (2. Kısım, Cilt 2, s. 503-505, 569-574) oluşmaktadır. Avfî'den birkaç asır sonra muhtemelen Hindistan'da bir müellif, Ekber Şâh (963-1014) için *Câmiü'l-Hikâyât* adında 46 hikâyeden oluşan bir kitap derlemiştir (Bknz: Münzevî, Cilt 5, s. 3666-3667) Bu kitap *Cevâmiü'l-Hikâyât* adıyla da anılmıştır. Ancak içerisinde yer alan hikâyeler daha çok *Hezâr ü Yek Şeb* adlı kitaptaki hikâyelere benzemektedir.

Cevâmiü'l-Hikâyât adlı kitapta geçen tarihî hikâyeler daha çok *Târîh-i Beyhakî* gibi bazı tarihî kitaplarda geçmektedir. Muhtemelen bu hikâyeler ibret alınmak için eklenmiştir (s. 456-59, 533-43) Ayrıca bu tür hikâyeler nasihatnâmeler, ahlakî ve şehir siyaseti gibi konular arasında bulunmaktadır. Söz gelimi Unsurü'l-me'âlî'nin yazdığı *Kâbûsnâme* (s. 198-200) ve Nizâmülmülk'ün kaleme aldığı *Seyrû'l-mulûk/Siyâsetnâme* (s. 30-40, 211-12.) adlı devlet adamları ve bilgin kişiler için nasihatlerin yer aldığı kitaplarda zikredilmiştir. Nizâmî-i Arûzî'nin yazdığı *Çehâr Makâle*'de de bu tür tarihî hikâyelerden güzel örnekler bulunmaktadır (s. 32-38). Ancak bu hikâyelerin bazıları tarihî olaylarla uyumlu değildir. Peygamber hikâyeleri, İslam Peygamberi ve ashâbı hakkındaki hikâyeler Nizâmülmülk'ün *Seyrû'l-mulûk* (s. 163-64, 185, 215-217, 230-31) gibi siyasî ve ahlakî kitaplar ile *Kîmyâ-i Sa'âdet* ve *Mesnevî* gibi sufilerin eğitimi için hazırlanan eserlerde görülmektedir. Önemli olan şu ki: Yukarıda adı geçen kaynaklarda yer alan peygamber hikâyelerinin çoğunun kaynağı tefsir kitaplarıdır.

Zâhid ve sufi hikâyeleri daha çok konularına göre üç şekilde tasavvufi eserlerin içerisinde yer almıştır: 1- Tabakât kitapları ve sufilerin hâllerini anlatan tezkireler: Bu eserlerin en eskisi muhtemelen Abdullâh-i Ensârî'nin (ö.481) yazdığı *Tabakâtü's-Sûfiyye*'dir ve bu tür eserler içerisinde edebî açıdan ve hikâye anlatma bakımında en seçkini Attâr-i Nîşâbü'rî'nin (ö. 618 veya 627) yazdığı *Tezkiretü'l-Evliyâ*'dır. 2-Doğrudan doğruya müritlerin şeyh ve pîrlerinin keramet ve menâkıblarını yazdığı kitaplar: Hicri altıncı yüzyılda Muhammed b. Münevver'in yazdığı *Esrârü't-Tevhîd fî Makâmâtü's-Şeyh Ebî Saîd* ile hicri sekizinci yüzyılda Eflâkî'nin yazdığı *Menâkıbü'l-Ârifin* gibi eserler bu tür kitaplardandır. 3-Arif ve sûfileri terbiye etmek için yazılan eserler: Hücvârî'nin (ö.465) yazdığı *Keşfü'l-Mahcûb*, Muhammed Gazâlî'nin (ö.505) yazdığı *Kîmyâ-i Sa'âdet* gibi mensur eserler ile Senâî'nin (ö.535) yazdığı *Hadîkatü'l-Hakîka*, Attâr'ın mesnevileri, Mevlânâ'nın *Mesnevî'si* gibi manzum eserler bu türdür. Bu tür eserlerde bulunan hikâyelerde mutasavvıf şeyhlerin kerametleri hakkında bazen mübağalı ve efsanevî sözler zikredilmiştir. Farsça hikâyelerin bazı kahramanları da şairlerdir. Bu tür hikâyelerde genellikle gerçek ile efsane iç içe geçmiştir. Şairlerin hâllerinin beyan edildiği tezkirlerde bu tür hikâyeleri görmek mümkündür (Bknz: Devletşâh-i Semerkandî, s. 50-54, 202-204) Nizâmî-i Arûzî'nin yazdığı *Çehâr Makâle*'de de şairler hakkında yazılan okunmaya değer hikâyeler bulunmaktadır (s. 49-54, 58-65).

Arap edebiyatının aksine Fars edebiyatında makâmât türünde yazılan hikâyeler çok ilgi görmemiştir. Farsça yazılan ilk makâmât kitabı Bedüzzamân-i Hemedânî (ö.398) ve Ebû'l-Kâsım Harîrî'nin makâmâtını taklit ederek muhtemelen 551 yılında Hamîdüddîn-i Belhî'nin yazdığı 23 makâmeden oluşan *Makâmât-i Hamîdî*'dir (Bknz: Hamîdî/Hamîdüddîn). Makâmât tarzında yazılan bu hikâyelerdeki nesir secili, sanatlı ve Arapça ibare ve şiirlerle karışıktır. Hamîdüddîn-i Belhî'den sonra makâmât yazarlığı Fars edebiyatında yaygınlık kazanmamış, ancak makâmât kitaplarında bulunan gösteriş ve yapmacıklık çıkarıldığı zaman Sa'dî'nin yazdığı *Gülistân* da makâmât kitaplarına örnek gösterilebilir. Büyük ihtimalle *Gülistân*'da bulunan hikâyeler Fars edebiyatının en sanatlı hikâyeleridir. Mensur yazılan diğer birçok hikâyeden cazibedar nazmı sebebiyle daha muteberdir. Sa'dî bu eserindeki hikâyelerde ciddi ve mizahî konuları birbiriyle harmanlamış, ahlakî dersler vermiş, sözlerinin üslubuna ve tarzına dikkat etmiştir. Sa'dî'den sonra Abdurrahmân-i Câmî (ö.898), *Bahâristân* ve Kâânî (ö.1270 veya 1272), *Perîşân* adlı eserleri yazıp *Gülistân*'ı taklit etmeye çalışmış, ancak hiçbirisi onun hikâye söyleme noktasındaki seviyesine çıkamamıştır.

Farsça hikâyelerinin çoğu mensur olarak yazılmıştır. Muhtemelen ilk defa *Kelîle ve Dimne*'nin Rûdekî (ö.329) tarafından manzum olarak tercüme edilmesiyle Farsça hikâye mecmuaları manzum olarak da yazılmaya başlanmıştır. Rûdekî'nin manzum olarak yazdığı bu eserin birkaç beyti dışında bir şey kalmamıştır. Ancak

Kânî-i Tûsî de hicri yedinci yüzyılda *Kelîle ve Dimne*'yi manzum olarak kaleme almıştır. Münazara şeklinde yazılan hikâyeler Enverî (ö.585 veya 587) gibi klasik şairlerin divanlarında daha çok kıta nazım şeklindedir. Mesela “çınar ağacı ile kabağın münazarası” (Cilt 2, s. 565). Bu tür hikâyelerin en seçkin örnekleri *Mesnevî*'de görülmektedir (Pûrnâmdârîân, s. 271-86). Muasır dönemde Pervîn-i İ'tisâmî (ö. 1320) bu hikâye türünü kemale ulaştırmıştır. Buna göre ilk defa Senâî-i Gaznevî mesnevi nazım şekliyle hikâye tarzında yazdığı *Hadîkatü'l-Hakîka* adlı eseriyle Fars edebiyatında bir çığır açmıştır. Her ne kadar Senâî şehir siyaseti kitapları yazan yazarlar gibi *Hadîka*'nın sekizinci babını sultan ve devlet adamlarına tahsis etmişse de, hikâyelerinin muhatapları sadece havâs ehli kimseler değildir. Senâî hikâyeleri ve temsillerini kendi irfanî düşüncelerini öğretmek ve nasihatlerini açıklamak için en sıradan halk tabakasına beyan etmiştir. Senâî'den sonra, Nizâmî (ö.614), *Mahzenü'l-Esrâr* adlı eseriyle onu takip etmiş, hikemî ve ahlakî konuları hikâye tarzında mesnevi nazım şekliyle beyan etmiştir. Nizâmî bazen bazı uzun hikâyelerinin arasında kısa hikâyelerden de istifade etmiştir (s. 67-71). Attâr da *İlahînâme*, *Mantıkü'l-Tayr*, *Musîbetnâme* ve *Esrârnâme* adlı mesnevilerinde Senâî'nin yöntemini devam ettirmiştir. Attâr'ın muhatapları bu eserlerde sadece seçkin ve ileri gelenler değil, ayrıca toplumun her tabakasında bulunan bütün insanlardır. Attâr'ın temsil ve hikâyeleri ile birlikte verdiği nasihatler daha çok dünya işleri hakkındadır. Bunlar insanların dünyadan bağlarını koparmaları içindir. Attâr'ın hikâyelerindeki kahramanlar genellikle sıradan kişilerdir ve hikâyelerinde sıradan insanların yer aldığı toplum tabakasını daha çok önemsemektedir. Mesnevilerindeki deliller hakkındaki hikâyeler, takdire şayan hikâyelerdendir. Mevlânâ, *Mesnevî*'sinde Attâr ve Senâî'nin bu tarzını kemal mertebeye ulaştırmıştır. *Mesnevî*'de irfan ve hikmeti öğretmek için bir çok hikâye derlenmiştir. Söz gelimi peygamber hikâyeleri, İslam Peygamberi ve sahabeler, sufiler, Gazneli Mahmûd gibi padişahlar ve *Kelîle ve Dimne*'den geçen hayvan hikâyeleri onlardan bazılarıdır. *Mesnevî*, Farsça manzum temsil ve hikâyelerin en seçkini olarak bilinmektedir. Sıradan insanların dilinde düşmeyen ve onlar tarafından beğenilen Attâr'ın mesnevileri gibi hikâyeler ve avam kültürü bu kitapta da yer almıştır. Zira müellif hikâyelerini daha çok bu tabakanın talîmi için söylemiştir. *Mesnevî*'de geçen bazı müstehcen hikâyeler de *Hadîkatü'l-Hakîka*'nın bazı hikâyelerini andırmaktadır. Bu kitabın halk yığını ile olan irtibatından kaynaklanmaktadır. *Mesnevî*'den sonra Ubeyd-i Zâkânî'nin (ö.771) mizahî risalelerinde özellikle de *Risâle-i Dılgoşâ*'da daha fazla amiyâne müstehcen hikâye mensur tarzda toplanmıştır.

Mizahî hikâyeler genellikle diğer hikâyelerden daha kısadır. Onların en güzel örnekleri Ubeyd'in risaleleri arasında bulunmaktadır. Ubeyd muhtemelen naklettiği bazı hikâyelerini Râgıb-i İsfahânî'nin (ö.502) *Muhâderatü'l-Üdebâ* ve İbn Abdürabbih'nin (ö.328) *el-İkdü'l-ferîd* adlı eserlerinden etkilenecek yazmıştır. İran kültüründe mizahları, saflıkları, şakaları ve hicivleriyle meşhur olan Ebûbekir-i Rebâbî, Behlûl, Cuhâ (Cûhî) ve Talhek gibi şahıslar bu tür hikâyelerin kahramanlarıdır. Son dönemlerdeki mizahi hikâyelerin kahramanları daha çok Mollâ Nasreddîn ve Dehû gibi şahıslardır. Cinsel organlardan bahsetme, çirkin ve müstehcen kelimeler kullanma bu tür hikâyelerin özelliklerindendir. Söz gelimi özellikle Ubeyd-i Zâkânî hikâyeleri ve İrec Mîrzâ'nın (ö.1344) manzum hikâyeleri. Elbette Fahreddîn Âlî Safî'nin (939) yazdığı *Letâifü't-Tevâif* gibi latif hikâyeler bu konudan müstesnadır ve çirkin lafızlardan uzaktır. Ubeyd-i Zâkânî'nin hikâyelerinden sonra Farsça'nın en meşhur mizahî hikâyeleri Âlî Ekber Dihhodâ'nın (ö.1334) yazdığı *Çerend Perend* adlı hikâyelerdir. Bu hikâyeler çirkin sözlerden berî olup Farsça yazılan siyaset ile ilgili mizahî hikâyelerdir.

Farsça hikâyelerin bazıları da atasözü hikâyelerinden oluşmaktadır. Bu tür hikâyelerde atasözlerin hangi hikâyelerden alıntılındığı şerh edilmiştir. Bu hikâyelerden bazısını Muhammed Ali-i Hablerûdî 1054 yılında *Câmîü't-Temsîl* adıyla nasihat tarzında derlemiştir ve muasır dönemde de Emîr Kulî Emînî birçok atasözü hikâyesini *Dâstânâ-yı Emsâl* (Tahran, 1324) adlı kitabında toplamıştır.

İranlıların Avrupa edebiyatıyla tanışması ve İran'da edebî yeniliğin başlamasından sonra Fars edebiyatında hikâye söyleme eski etkisini kaybetmiş ve Avrupa'daki kısa olay hikâyeleri örnek alınıp yazılan kısa hikâyeler eski hikâyelerin yerini almıştır. Bu tür hikâyeleri yazan ilk kişi *Mecmûa-i Yekî Bûd Yekî Nebûd* adlı eserindeki *Fârsî Şeker Est* adlı hikâyesiyle Muhammed Ali Cemâlzâde'dir (ö.1376). Ondan sonra Sâdık Hidâyet, Bozorg-i Alevî, Sâdık Çûbek ve Celâl Âlî Ahmed gibi kimseler kısa olay hikâyeleri yazmaya başlamıştır. Bu tür hikâyelerde ilk başlarda Avrupalı yazarların yazdığı hikâyelerden ve özellikle de Fransalı yazarlardan etkilenebilir. Ancak daha sonra yavaş yavaş İran yazarların üzerinde Rusça hikâyelerinin tesiri daha çok

olmuştur. Ayrıca Farsça'nın etkili olduğu Tacikistan, Afganistan ve Hindistan gibi diğer yerlerde yeni kısa hikâyelerin yazılması revaç kazanmış ve bu hikâyeler eski hikâyelerin yerini tutmuştur.

Kaynakça

- Muhammed b. Muhammed (Alî) Enverî, *Dîvân*, Haz. Muhammed Takî Müderris-i Rezevî, Tahran, 1364.
- Takî Pûrnâmdâryân, *Der Sâye-i Âftâb: Şi'r-i Fârsî ve Sâhtışkenî Der Şi'r-i Mevlevî*, Tahran, 1380.
- İsmail b. Hamâd-i Cevherî, *el-Sahâh: Tâcü'l-lûgat ve Sahâhü'l-Arabiyye*, Haz. Ahmed Abdülgafûr-i 'Attâr, Beyrut/Tahran, 1368.
- Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-'Ayn*, Haz. Mehdî Mahzûmî & İbrahim Sâm râî, Kum, 1405.
- Devletşâh-i Semerkandî, *Tezkiretü's-şuarâ*, Haz. Edward Browne, Leiden 1901.
- Muslih b. Abdullâh Sa'dî, *Bûstân-i Sa'dî: Sa'dînâme*, Haz. Gulâmhüseyîn Yûsufî, Tahran, 1363.
- Muslih b. Abdullâh Sa'dî, *Gülistân-i Sa'dî*, Haz. Gulâmhüseyîn Yûsufî, Tahran, 1368.
- Keykâvus b. İskender Unsurü'l-Me'âlî, *Kâbûsnâme*, Haz. Gulâmhüseyîn Yûsufî, Tahran, 1364.
- Muhammed b. Muhammed Avfî, *Cevâmîü'l-Hikâyât ve Levâmîü'l-Rivâyât*, İkinci bölüm, Hz. Muhammed Muîn, Tahran, 1355; İkinci Kısım, C.2, Haz. Emîr Bânû Kerîmî ve Mezâher Musafâ, Tahran, 1362; Dördüncü Kısım, C.1, Haz. Mezâher Musafâ, Tahran, 1370.
- Fetullâh Müctebâî, "Dâstânâ-yi Hindî Der Edebiyyât-i Fârsî" *Der Yekî Katrebârân: Ceşnâme-yi Ostâd Doktor Abbâs Zeryâbhûî*, Haz. Ahmed Tefzelî, Tahran, 1370.
- Munzevî, *Manzûme-i Diraht-i Âsûrîg*, Haz. Mâhyâr Nevâî, Tahran, 1346.
- Celâleddîn Muhammed b. Muhammed Mevlevî, *Mesnevî*, Haz. Muhammed İsti'lâmî, Tahran, 1360-1370.
- Hüseyin b. Ali Nizâmülmülk, *Seyrû'lmülûk/ Siyâsetnâme*, Haz. Hubert Dark, Tahran, 1340.
- İlyâs b. Yûsuf Nizâmî, *İkbâl-nâme veya Hirednâme*, Haz. Hasan Vahîd-i Destgirdî, Tahran, 1378.
- Ahmed b. Ömer Nizâmî-yi Arûzî, *Çehâr Makâle*, Haz. Muhammed-i Kazvînî ve Muhammed Muîn, Tahran, 1333.